

CUMHURİYET'İN İLANINI YAŞAYANLAR - 2 "NEDEN İKİNCİ MECLİS?"

Nazmi Kal

Cumhuriyet'in ilanını yaşıyanlar: Neden ikinci meclis?

MDM

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yılını yaşıyoruz. Günümüzde Cumhuriyet'in ilanına tanık olmuş kişileri bulabilmek artık olanaksız.

1973'te yani Cumhuriyet'in 50. yılında Cumhuriyet'in ilanını yaşamış kişiler aramızda idiler. O yıllarda televizyonda yapımcı idim. O günleri gazeteci, politikacı olarak yaşamış kişilerin anılarına dayanarak bir televizyon programı hazırlamıştım.

Cumhuriyet'in 50.yılında hazırladığım bu programda İsmet İnönü, 2. Dönem Ergani Milletvekili İhsan Hamit Tigrel, Milletvekili Hikmet Bayur, Milletvekili ve General Fahrettin Altay, Gazeteciler Münir Müeyyet Bekman ve Mecdi Sadrettin Seyman, 1923'te TBMM'de zabıt kâatibi olarak görev yapan Ord. Prof. Dr. Hıfı Veldet Velidedeoğlu gibi cumhuriyetin ilanı günlerinin öncesini ve sonrasını yaşamış kişilerle konuşmuştum.

Bu konuşmaları yazı dizisi haline getirdim ve yayımlıyorum.

Neden ikinci meclis?

Nazmi Kal: Sayın Hıfı Veldet Velidedeoğlu, Atatürk neden süresi dolmadan meclisi yenilemek ihtiyacı duydu?

Velidedeoğlu: Birinci meclis aslında Cumhuriyet'in temeli olan meclistir. Halk hakimiyetini kuran meclistir. Meclis Başkanı Sinop Mebusu Şerif Bey meclisi, "Milli hakimiyete müsteniden ulusun kendi egemenliğini kendi eline aldığı bütün cihana ilan ediyorum." diyerek açmıştı. Özetle birinci meclis bir ihtilal, bir mücadele meclisi idi. Birinci mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın devlet başkanlığı durumu, mevcut anayasa hukukuna göre herhangi bir şekilde, bir biçime tam uygun değildi. Hem meclis başkanı hem devlet başkanı, hem dilerse hükümet başkanı idi.

Aynı soruyu ikinci meclise Ergani Mebusu olarak gelen İhsan Hamit Tigrel'e de sordum. (N.K.)

Tigrel: Birinci meclis olağanüstü bir durumda toplanmıştı. Millî Mücadele'de Atatürk'e yardımcı olmuştu. Düşman memleketten atılıp gidince Birinci Büyük Millet Meclisinin dağılması gerekti. Birinci sebep şu idi: Birinci meclis toplandığı zaman bir müddet tayin etmemişti. Nihâî zafer yani kesin galibiyet elde edinceye kadar devam edeceğimiz kararı alınmıştı. Galibiyet elde edilmiş düşman memleketten kovulmuş ve artık bu hususta yapacak bir şey kalmamıştı. Ama diğer taraftan dağılması da Atatürkçe arzu ediliyordu. Atatürk bir takım inkılaplara ve islahata geçmek kararında idi. Atatürk bu mecliste çalışmazdı çünkü bu meclis evvela içinde Atatürk'ü istemeyen, beğenmeyen ve ondan kuşkulanan insanlar vardı. Özetle, birinci meclis devrimci değildi, birinci mecliste Atatürk'ün arzu ettiği reformlar gerçekleştirilemezdi. Birinci meclisin içinde devrimci olmayan muhafazakar zümreler pek çoktu.

Nazmi Kal: Sayın Fahrettin Altay, Atatürk Birinci TBMM'yi süresi dolmadan dağıtıp yeni meclis oluşturmak gereğini sizce niye duydu?

Altay: Evet bu pek ince bir meseledir. Hakikaten düşünülecek bir olaydır. Bunu birinci meclisin mahiyetinde aramak lazımdır. Bilirsiniz birinci meclisin esaslı İstanbul'da kurulan millet meclisidir.

İstanbul meclisi dağıldıktan sonra kaçabilenleri bu meclise Atatürk topladı. Gelmeyenlerin yerine memleketlerinden istedi. Kendisi namzetler gösterdi. Bu şekilde şimdiki sistemin haricinde bir meclis toplandı. Bu millet meclisinin esas vazifesi bir millî hükümet teşkil etmek ve memleketi kurtarmak idi. Yoksa memlekette rejim meselesi mevzubahis değildi. Birçok büyük tekkelerin şeyhlerini, birçok müftüleri, bir çok hocaları meclise aldı. Bunda maksadı şu olsa gerek: İstanbul birtakım fetvalar neşreliyordu. "Savaş bitmiştir, halife ateş kesmiştir, böyle iken savaşa devam etmek doğru değildir, ölen şehit sayılmaz." diye fetvalar gönderiyordu. Onun için aksi fetvalar verecek kimseler lazımdı. Hakikaten çok yüksek din adamları bunlara karşı fetvalar verdiler. "Hayır, düşman memlekette bulduğukça düşmanı tard etmek Allahın emridir, ölenler şehit olur." dediler.

Atatürk İzmir'i aldıktan sonra, memleketi kurtardıktan sonra hükümete yeni bir şekil vermek lazım geliyordu. Birinci meclisi dağıtıp ikinci meclisi toplarken bir sebep açıklamadı. Fakat görünüşe göre daha milî bir meclis, yani cumhuriyeti yeni meclis kursun fikri hakimdi.

Kal: Birinci meclis cumhuriyeti ilan edemez miydi?

Altay: Birinci meclis de cumhuriyeti ilan edebilirdi ama tam milletin reyi ile olmazdı. Onun için daha kuvvetli bir millet reyi ile gelen daha kuvvetli bir meclis düşünüyordu. Yani memleketin idare şeklini tanzim edecek bir millî iradeye ihtiyaç duydu. Yeniden yapılan seçimde bütün memlekette delegeler seçildi. Bütün memleket işgal altından kurtulmuştu, her yer delegelerini gönderdi.

Kal: Seçim nasıl oldu?

Altay: Seçim gayet dikkatli ve adil oldu. O zamanlar tek parti vardı. Birinci Büyük Millet Meclisine aday seçildiğim vakit kolordu komutanı idim. İstiklal mücadelesi devam ediyordu. Atatürk kumandanların TBMM'ye aday olmalarını istedi. Ben muvafık görmedim, kendimce bunu yazdım. Atatürk cevap verdi: "Bu meclis bildiğiniz meclis değildir. Bu kez kumandanların aza olması lazımdır." dedi.

Kal: Neden uygun bulmadınız?

Altay: Askerlerin siyasetle meşgul olmaları doğru olmazdı. Atatürk ile Enver Paşa arasındaki anlaşmazlık bu yüzden çıkmıştı. Atatürk politikaya giren komutanların ordudan ayrılması fikrini ileri sürmüştü. Bu sefer ben de aynı şeyi söyledim. Atatürk, "Hayır, bu meclis başka türdür, bu meclis içinde komutanların bulunması şarttır. Büyük kumandanların hepsi hem kumandanlık yapacak hem fırsat buldukça meclise gelecek fikirlerini söyleyeceklerdir." dedi.

Bu suretle beni Mersin'den TBMM'ye aday kaydetti. Ben o zaman İzmir'de idim. Bana şu telgrafı gönderdi:

"İzmir'de Fahrettin Paşa Hazretlerine.

Zatıalınız de İzmir'den namzet olduğunuzdan hasım olan şahsiyetle alakadar olmanız lazımdır. Daha ziyade malumatınız varsa işarı mecrudur. " (11.6.1923 Gazi Mustafa Kemal)

Demek ki Atatürk ikinci meclis azalarını mutlaka seçin demiyor, adaylarını bildiriyor, işinizle, hasımlarınızla alakadar olun, yani serbest bırakmayın milleti, adaylar meşgul olsunlar, mücadele etsinler, kazansınlar. İşte bu suretle ikinci meclis Atatürk'ün emri ile teşkil olunmuş bir meclis mahiyetinden çıkıyor, doğrudan doğruya milletin arzusu ile teşkil olunmuş bir meclis oluyor. İkinci meclisin kuvveti buradadır.

Ben seçildim fakat Ankara'ya gitmedim. Çünkü yeni ordu teşkil oluyordu. Dünyada sulh olmuştu ama dünya siyaseti karışık halde idi.

Kal: Sayın Velidedođlu, siz ikinci mecliste de bulundunuz ikinci meclisin birinci meclisten farkı neydi?

Velidedeoğlu: İkinci meclis birinci meclise nazaran daha aydın, daha genç, çoğu Avrupa görmüş mebuslardan oluştu. İkinci meclisle birlikte fiilî cumhuriyetten hem fiilî hem hukukî cumhuriyete geçti.

İkinci meclis kurulmuş olan devlet içinde gerekli devrimleri yapma meclisi idi. İkinci meclisin genç elemanlardan oluşması ve ikinci mecliste daha aydın, çoğu Avrupa görmüş mebusların yer alışı devrimlerin yapılmasını, dolayısı ile Atatürk'ün işini kolaylaştırmıştır.

Not: Bu yazı dizisi, Nazmi Kal'ın TRT'de yayımlanan 'Cumhuriyeti Yaşayanlar' belgeselinin metinlerinden bölümlerdir. "Atatürk'ün Bilinmeyen Anıları" kitabına da alınmıştır.

Yazı, seri olarak devam edecektir.